

LUMINITA
VOINA-RĂUȚ

Traducerile din poveste

1. Începutul

Totul a început ca o glumă. În anii '80, după ce lungi perioade de timp singurii interlocutori de limbă spaniolă mi-au fost cubanezii și câțiva chileni exilați — colegii noștri de curs, primiți în cartiere special amenajate pentru ei, Drumul Taberei de pildă, chilenii fugind de represiunea guvernului Pinochet și poposind un timp în România, în drumul lor spre Suedia — brusc mă trezesc cu un ziarist-politician din Argentina, i-am uitat în timp numele, venit incognito în România, la un Congres comunist. Pe pașaportul lui, la venire, nici măcar nu figura ștampila de intrare în România. Ce trebuia să fac eu? Să-l plimb, să iau masa cu el, să asist la lucrările Congresului, să-i traduc. Era prima oară când puteam, fără vigilența băieților „cu ochi albaștri”, să stau de vorbă în tihnă cu un vorbitor de limbă spaniolă, și nu cu unul oarecare, ci cu un argentinian — dublă bucurie pentru mine. În „argentiniană”, vorba lui Julio Cortázar, interlocutorul ți se adresează cu *vos*, cu *che*, dintr-o dată auzi melodiosul *cabajo*, *janto*, *jamás*, în locul castilianului *caballo*, *llanto*, *llamas*... Ce mai, o încântare pentru auz! Cursurile de literatură hispano-americană, cele mai interesante din facultate, fuseseră un deliciu când ajunsesem la scriitorii latinoamericani, revendicându-se din acel „boom” al literelor hispanice, care zguduiseră din temelii edificiul

narativ de până atunci. Și, pe lângă un columbian numit Gabriel García Márquez, un cubanez, Alejo Carpentier, un mexican, Carlos Fuentes, un peruan, Mario Vargas Llosa, de departe m-am simțit atrasă — ca o spontană și tulburătoare îndrăgostire — de tot ce însemna scriitură argentiniană. L-am ales pe Ernesto Sábato la lucrarea de licență, *Apocalips și catharsis în opera lui Ernesto Sábato*, așa se intitula teza mea; au urmat apoi iubiri numite Adolfo Bioy Casares, Manuel Mujica Lainez, Leopoldo Marechal, Jorge Luis Borges, Julio Cortázar. Așa cum începutul secolului al XVII-lea dăduse nume geniale în pictura mondială, un Rembrandt contemporan cu Diego Velázquez, de pildă, așa se iviseră aceste nume mari, toate nimerindu-se odată în miez de secol XX, pe același continent sud-american, uluind o lume întreagă cu plâsmuirile lor.

Oaspetele meu argentinian adusese, printre altele, câteva ziare argentinieni unde nu abundau știrile politice, din fericire pentru mine, ci evenimentele culturale. Două ziare mi-au atras atenția în mod deosebit. Într-unul, citesc un titlu: *Nunca estuve más allá del bien o del mal* (Nu m-am aflat niciodată dincolo de bine sau de rău) — Borges, la optzeci de ani, dând un interviu și vorbind despre literatură, viață, modelarea caracterului. Nu mai rețin detaliile acelui interviu borgesian, un lucru mi-l amintesc însă cu precizie: la vârsta aceea înaintată, Borges, orb de câteva decenii, povestea cum începuse să studieze limba japoneză — o limbă în care există douăzeci de cuvinte diferite pentru cele douăzeci de nuanțe de roșu existente. Parcă văd surprinderea interlocutorului: așadar nu-i destul că scriitorul are o vârstă respectabilă, o memorie prodigioasă, un curaj nebun să învețe o limbă cu atâtea ideograme; el mai trebuie să și rețină douăzeci de

cuvinte pentru definirea culorii focului și sângelei, și oare cum să le reții dacă ochiul nu le poate închipui, ci doar memoria-amintire? Și totuși, explica Borges dezinvolt, limba aceasta îl pasiona, închipuirea roșului prin negura timpului nu-l deranja, dimpotrivă; totul îi părea amuzant, un joc. O spunea atât de firesc și construia o argumentație atât de sănătoasă în sprijinul ideii de a deprinde o limbă străină indiferent de vârstă, încât n-am rezistat și am povestit cele citite, pe un ton admirativ-încântat, prietenilor și soțului meu. Când povestesc ceva care mă emoționează, probabil c-o fac într-un mod aparte: timbrul schimbat, detalii savuroase, timiditate înghițită; oamenii din jur tac, ochi măriți, mi se cere să nu mă opresc, să continui, să mai spun... De-astă dată soțul meu a venit cu ideea: *De ce nu traduci ceea ce ne-ai povestit? Să se bucure și alții...* „De ce nu?” mi-am zis.

De aici a pornit totul. Nu de la cursurile practice din facultate, altminteri interesante; cel cu Cristina Hăulică de pildă era o delectare: femeia aceasta era mereu veselă, iubea toată grupa de limbă spaniolă (13 oameni), ne incita să citim și să încercăm să traducem cât mai mult, degeaba însă; pe vremea aceea habar n-aveam că microbul acesta zăcea în mine, știam doar că existau un Darie Novăceanu, o Miruna Ionescu, că se tradusese excelent Góngora, că Ion Frunzetti și Edgar Papu se încumetaseră să tălmăcească pentru a doua oară din spaniolă, după Al. Popescu Telega, în 1944 — nu din franceză, ca Heliade Rădulescu în urmă cu un secol — pe *Don Quijote* și mi se părea o muncă titanică, o activitate solitară, migăloasă, nicidecum suficient răsplătită... Eu mai eram și începătoare la limba spaniolă; venită din provincie, unde această limbă nu se studia, spaniola a însemnat pentru mine de fapt un

instrument-prieten, care mi-a făcut viața mai suportabilă în primii ani de adaptare la viața dură a Bucureștiului.

Mai târziu l-am regăsit pe Borges într-o altă ipostază, într-un alt ziar cultural al prietenului meu argentinian: cu o poezie inedită, poate chiar până azi necuprinsă în niciun volum de versuri. Aflându-se la Atena, în Plaka tavelor, cu fum, fructe de mare și mai ales muzică, Borges ascultă un cântec mistuitor, un cântec grecesc interpretat *live* de muzicanți, chiar acolo, în fața lui. Îi ascultă și nu mai rezistă, cere un creion și pe loc, în timp ce sunetele încă vibrau în aer, notează pe fața de masă cuvintele unei poezii numite *Muzica grecească*. Iat-o:

*Cât timp va dura această muzică
vom fi demni de iubirea Elenei din Troia.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom fi demni de moartea noastră în Arbela.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom crede în liberul arbitru,
acea iluzie de fiecare clipă.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom ști că vasul lui Ulise se va întoarce în Ithaca.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom fi cuvântul și spada.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom fi demni de cristal și de mahon,
de zăpadă și de marmură.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom fi demni de lucrurile obișnuite
care acum nu sunt obișnuite.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom fi în aer săgeata.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom crede în mila lupului
și în dreptatea celor drepți.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom merita vocea ta sublimă, Walt Whitman.*

*Cât timp va dura această muzică,
vom merita să fi văzut, de pe o culme,
pământul făgăduit.*

Cele două texte borgesiene, interviul și poezia, au apărut în două publicații: *Luceafărul*, respectiv *Suplimentul Literar al Scânteii Tineretului*. Încă se mai puteau strecura texte inedite, înfiorate, fie și în reviste culturale ticsite de evenimente politice prezentate în obișnuita limbă de lemn. Nici vorbă însă, în acele zile, să cauți o editură care să-ți publice ție, traducător necunoscut, un volum întreg. Îl descoperisem vrăjită pe Julio Cortázar, îi citisem pe nerăsuflăte un volum cu 8 povestiri, *Todos los fuegos, el fuego* (*Toate focurile, focul*), mai în glumă, mai în serios, începusem să lucrez la prima traducere dificilă — chiar povestirea ce dădea titlul volumului — o bătusem frumos la mașină, dar totul a rămas în fază de proiect. Cu o singură precizare: pe măsură ce continuam să traduc și alte povestiri, mi s-a oferit o șansă nesperată — am participat o săptămână la Botoșani și Ipotești la un fel de tabără de creație, organizată de SLAST* în vara anului 1989, comemorând centenarul morții lui

* Suplimentul Literar-Artistic al Scânteii Tineretului (n.r.)

Eminescu, și acolo, seara, tinerii poeți, prozatori, traducători și jurnaliști se adunau într-o cameră și fiecare își citea cu voce tare ultimele producții. Cum eu „produceam” tălmăcirii din Cortázar la acea dată, țin minte că după poezii și fragmente de roman, cineva anunța: „Și acum desertul”. Și citeam *Autostrada din sud*. Tăcere. O povestire în care regăseai condiția umană prezentată într-un mod ce părea simplu la prima vedere, cu cuvinte la îndemâna oricui, cu un text aparent ușor de înțeles, și totuși, câte *trampas de lectura**! Solidaritate, urmată de solitudine inerentă: după ce evenimentul ce mușcă rutina cotidiană s-a consumat, se revine la viața dintotdeauna, aceleași meschinării, aceleași angoase, aceeași lipsă de iubire. Dar eu, ca traducător, ca tălmăcitor, ca povesteaș al scrierilor altora, mă simțeam privilegiată, intuiția și sensibilitatea îmi spuneau că abia zgâriam pojghița gheții: material exista din abundență, totul era să am răbdare, să caut prin biblioteci, în *podul cu vechituri* al anticarilor, în revistele ce-mi parveneau păcălind cenzura, ori direct, în cărțile primite de la turiștii spanioli pe care începusem să-i însoțesc prin țară, în calitate de ghid ONT**, și să transpun în românește tot ce-mi părea că merită efortul. Era abia începutul.

* capcane de lectură

** Oficiul Național de Turism (n.r.)

2. Traducerea, un diamant ori o vioară?

Țin minte; așa se numea un mic articol, o fulgurare, un gând pe care l-am scris în *România literară* în august 1990; rețin data fiindcă în zilele acelea toride începuse Războiul din Golf. L-am căutat și îl rescriu aici, fiindcă merită: „*Se întâmplă un lucru ciudat: ori de câte ori traduci, simți nevoia, în timp ce urmărești ideea, sensul exact al frazei care trebuie cu sfințenie respectat în limba țintă, să urmărești și un altfel de ritm, de astă dată unul interior, care vibrează odată cu cuvintele așternute pe hârtie, generând o stare de grație indefinibilă.*

Și atunci se produce, vrând-nevrând, în momentele de pauză pe care ți le acorzi ca pe un respiro necesar (lăsându-ți în tot acest timp dicționare de limbă, de sinonime, explicative, deschise, ca într-o neobosită așteptare) un fel de ruptură de actul de „re-creație”, un fel de pătrundere, necontrolată, ivită parcă din afara voinței proprii, într-un altfel de univers, în care de astă dată tu ești creatorul. Și atunci începi să scrii. Orice. Creator te simți și când traduci, abia atunci însă ai revelația faptului că actul în sine te apropie de două posibile ipostaze, nu aceea de scriitor, (de pildă), ci de bijutier și dirijor.

Bijutier din pricina migalei: cuvintele sunt ca niște pietre prețioase cărora, dacă ai răbdare, talent, dar mai ales suflet, le vei da, prin șlefuire, transpirând ca să găsești nuanța potrivită: frumusețe, transparență, strălucire. Aranjate în frază,

cuvintele-nestemate te vor răsplăti însă deplin numai atunci când, vibrând tu, le faci și pe ele să vibreze. Există astfel o muzică anume a textului tradus pe care numai tu poți s-o transmiți celor ce-l receptează.

De unde și o a doua ipostază în care te recunoști: un dirijor având în față orchestra alcătuită din întreg vocabularul limbii; cuvintele devenind acum instrumente muzicale. Instrumente îmbinându-se armonios: dacă un sunet este prea strident, deranjează urechea dirijorului care cu bagheta (sinonimie) face corecția necesară. Sintagmele născându-se din fericita întâlnire a unei perechi de instrumente fac în final ca melodia (traducerea) să curgă, umplând sufletul publicului spectator (cititorul) de binecuvântată și adevărată emoție.

E chintesența acestei trude; aida bijutierului care șlefuieste piatra, dându-i strălucire de diamant, asemenea viorii care trebuie să găsească sunetul cel mai curat pentru ca muzica întregii orchestre să sune divin, așa trebuie să lucreze acest *maestru al cuvântului*, traducătorul unei cărți.

Antoaneta Ralian, om remarcabil și personalitate formidabilă, adevărată instituție în domeniul traducerilor, mentor și deschizător de drumuri pentru talmăcitorii mai tineri, traducătoarea unică a peste 110 titluri din autori de marcă, printre care Iris Murdoch, Saul Bellow, D.H. Lawrence, Henry Miller ș.a., spune: *Talentul este o anomalie. Pentru traducere, care este o muncă de creație, e nevoie de mult talent, de har. Orice autor pe care-l traduc îmi este apropiat, deoarece caut mai întâi de toate să-l cunosc, să mi-l însușesc. Pentru mine, traducerea e o provocare. Cu cât e mai greu, cu atât mă stimulează mai mult.*

Grațios-jucăuș, Cornelia Rădulescu, o traducătoare interesantă, competentă și mai ales prolifică din autori mari, precum Isabel Allende, Javier Cercas, Octavio Paz,

Laura Esquivel ș.a., mărturisește: *Traduc pentru că-mi place să citesc; când traduci, trăiești de-a binelea destinele personajelor din cărți. Și știu că fiecare copil care prinde gustul cititului mai amână un pic sfârșitul lumii.*

Iar Mihai Cantuniari, excelent hispanist al României contemporane, gândește: *Ce este traducătorul unei cărți? Cel mai bun cititor al acesteia. Cel care își cheltuiește pe o singură traducere cel puțin jumătate de an din viață, pentru ca dumneata, cititorule, s-o dai gata în trei zile! Migălitorul pe veci anonim al tapiseriei din Bayeux. Mi se pare cel mai frumos omagiu adus vreodată traducătorului.*

*

M-am îndrăgostit pe viață de scrisul lui Julio Cortázar. În facultate l-am studiat, firește, dar nu mai rețin nimic de la acele cursuri. În schimb am și acum cartea, prima pe care am recitit-o de atunci de nenumărate ori, mică, format *livre de poche*; cer cu stelute aurii pe copertă și un titlu promițător: *Todos los fuegos, el fuego* (Toate focurile, focul). Citesc, înghit cuvintele lui Julio, mă absorb ideile lui, mi se pare înnebunitor tot ce spune, acțiunea curge lin și deodată, când te aștepți mai puțin se ivește miraculosul, nefirescul, totuși ceva care e foarte posibil să se petreacă în viața reală. Se întâmplă sub ochii tăi un lucru ce pare ireal, incredibil, mintea refuză să-l accepte și totuși dacă?... Și acest *dacă* rămâne parcă suspendat în aer, e o tensiune, o angoasă, o ambiguitate păstrată până la sfârșit, dându-ți ție, cititorul, misiunea de a dezlega misterul, de a-l interpreta cum vrei, iar pe tine, traducătorul, împingându-te, obligându-te să-l transpui cumva, să traduci echivocul, să tălmăcești inefabilul. Să te văd atunci! (Am pățit acest lucru cu finalul *Armelor secrete*. Un sfârșit

ambiguu. L-am citit de câteva ori. L-am recitit în franceză. Am avut ocazia să-l întreb pe scriitorul spaniol Antonio Pereira: ce se întâmplă cu acest final? Poate eu nu-l înțeleg, poate e limba de vină, dar el îmi confirmă ambiguitatea căutată și dorită a autorului — trebuie să traduci echivocul, posibilele interpretări, îmi sugerează el, inteligent. Ceea ce am și făcut, atunci și mereu din clipa aceea.)

La Julio, totul are aerul cel mai firesc din lume, e un vis trăit cu ochii deschiși. Prima povestire tradusă: *Toate focurile, focul*. Undeva în Franța, în zilele noastre, o fată numită Jeanne este părăsită de iubitul ei, Roland, bărbatul laș care nu are curajul să-și anunțe iubita c-o înșală; Jeanne află totul din gura noii lui prietene, Sonia. Totul se discută la telefon, tăcerea înlocuind cuvintele din urmă și, în paralel, un proconsul din Antichitate asistă cu soția lui, Irene, la lupta unui gladiator, Marco. După clipele de iubire, Roland adoarme cu Sonia alături, în vreme ce țigara cade pe covor, lângă grămada de haine și paharul de coniac; copertina din Antichitate se prăbușește, iar oamenii sar cu sutele în arenă și se împing să-și croiască drum printre trupurile amestecate care blochează galeariile înguste; Sonia țipă, vrând să se desprindă din îmbrățișarea care o arde chiar în timpul somnului: toate focurile, focul. *Metaforă a morții ca pedeapsă divină, focul lăuntric, focul purificator și focul subteran în infernul mitologiei creștine*, cum bine comentează în prefața cărții prietena mea, Adriana Popescu.

Aceasta e cea dintâi povestire citită, răscită și tălmăcită de mine, din Julio. Gabriel García Márquez spune undeva că *Julio a fost, poate fără voia lui, argentinianul care a știut să se facă iubit de toată lumea*. Iar Mario Vargas Llosa conchide și mai tulburător: *În cărțile lui Cortázar se*

joacă autorul, se joacă naratorul și se joacă cititorul, obligați fiind de afurisitele capcane care-i pândesc când dau pagina.

În acest prim volum se regăsesc următoarele titluri: *Autostrada din sud, Sănătatea celor bolnavi, Întâlnire, Domnișoara Cora, Insula la amiază, Instrucțiuni pentru John Howell, Toate focurile, focul, Celălalt cer*. Citiți-le și recitiți-le!

Nu mă pot opri asupra tuturor, spun doar că în *Insula la amiază* un steward, Marini, cu o existență cât se poate de banală: zboruri zilnice, iubită, familie, descoperă într-o bună zi o insulă grecească, Xiros, care se ivește invariabil la prânz în hubloul avionului, pe cursa Roma-Teheran. Insula aceasta devine obsesia lui Marini, sensul existenței lui. Află tot ce se poate despre ea; de dragul ei renunță la viața de până atunci și într-o bună zi ajunge în Xiros, o fărâmbă de rai locuită doar de câțiva pescari. Marini va plăti aici o cameră, va învăța să pescuiască și, într-o seară, după ce se va familiariza cu insula și cu cei câțiva locuitori ai ei, îi va anunța că va rămâne aici, să trăiască împreună cu ei.

Câte asemenea insule mai există încă? Cu un an în urmă am aflat că pe insula malteză Como trăiesc doar 14 oameni; dacă în jur totul e mocirlă, să fugim de ea, izolându-ne pe o asemenea insulă! Insulă însemnând la un moment dat orice: o odaie, o iubire, o carte ori măcar un vis!

Dar m-am întrerupt. Ce se întâmplă cu Marini? Chiar în clipa în care își urzea în gând noua viață, se face amiază. La douăsprezece fix avionul se află deasupra insulei, dar zborul e frânt, aparatul se prăbușește și singurul om ajuns pe mal moare, smulgându-l pe Marini din măruntă fericire a puținelor ore trăite pe insulă.

Celălalt cer, povestirea care încheie volumul, mă tulbură de fiecare dată când o recitesc. Julio vorbește aici despre *cerul nevăzut*, adăpostit în fiecare dintre noi. Aparținem

unui cer convențional, real: familie, obligații sociale, serviciu, și aparținem deopotrivă unui *alt cer*, tainic: cerul pasajelor și al galeriilor acoperite, de exemplu *Pasajul Güemes* sau *Galeria Vivienne*. Este povestea dedublării noastre, a eului permanent scindat, a capitulării formale — ghirlanda nu e definitiv închisă — a încercării de a supraviețui în cele două lumi, de a le prelungi pe cât posibil amândurora existența, de a le savura deopotrivă, până când în cele din urmă va învinge cerul vizibil, singurul capabil să-ți ofere echilibrul, judecata la lumina zilei, salvând rațiunea în pofida nebuniei unui joc care ar putea fi chiar fatal.

Unde traduceam aceste texte? Pe o jumătate de birou, împărțit cu o tânără care se pregătea să dea examenul de admitere la Facultatea de Automatică; eram traducător de texte tehnice într-un Institut de Cercetări, traduceam texte aride, pe care uneori nici nu le înțelegeam, repede, de parcă aș fi înghițit un medicament, iar apoi începea plăcerea: închideam ochii și tălmăceam aceste bijuterii pline de tâlc, le scriam intrând în ele, cuvintele le îmbrăcam altfel în noua limbă, încercând să nu desfac vraja, și-n tot acest timp colega mea, Carmen, rezolva ecuații plictisitoare. O opream din logaritmi și reduceri la absurd, îi serveam o porție de „Julio” înveselindu-ne ziua și o întrebam: „Ce zici de-asemenea scrieri?” „Colosale, răspundea, mici capodopere.”

Le-am tradus pe toate, le-am publicat pe unde am putut, în *România literară*, unde apariția lor mi-a fost înlesnită de o femeie caldă, cu ochi superbi, albaștri, Adriana Bittel mi-a spus că se numește. I-am dus într-o după-amiază la Piața Scânteii, unde se afla pe atunci sediul revistei, *Insula la amiază*; mi-a publicat-o imediat și de atunci am rămas până astăzi prietene. Într-un almanah ce publica la sfârșit

de an traduceri a apărut *Domnișoara Cora*, Roger Câmpeanu s-a numit cel care s-a aventurat s-o ofere cititorilor, iar apoi, pe rând, au urmat diverse reviste culturale: *SLAST*, *Tomis*, *Ramuri*, *Luceafărul*. Niciodată însă o editură serioasă, deși le-am bătut pe toate la mașină, le-am corectat și răscorectat și le-am propus la Cartea Românească. Degeaba. Șapte ani încheiați a așteptat acest volum, foile lui dactilografiate îngălbenindu-se pe rafturile Editurii. Între timp a trecut peste mine, peste noi toți, decembrie 1989, dar chiar și așa Julio Cortázar nu se publica. În România apăruse, în 1969, la Editura pentru Literatură Universală, *Sfârșitul jocului*, în traducerea semnată de Irina Ionescu și Dumitru Țepeneag, iar în 1991, la 22 de ani distanță, se publica volumul *Fețele medaliei*, în traducerea Andreei Vlădescu și a lui Coman Lupu.

Până într-o zi când mă aflu în parcul Herăstrău și vorbeam despre traduceri cu Micaela Ghițescu, traducătoare remarcabilă din portugheză, dar și din spaniolă; îi povestesc despre Julio și mă întreabă de ce nu încerc să-l public la Editura Minerva, fostă BPT, încă editură de stat în 1992, funcționând prost, cu venituri puține, totuși o editură serioasă, care încă se mai lupta cu morile de vânt. Iau legătura cu ei, îmi acceptă manuscrisul ferfenițit, redactorul de carte Angela Cismaș e încântată, totuși lucrurile nu se mișcă repede. Abia în 1994, la Casa Americii Latine, în prezența ambasadoarei Argentinei de atunci, se lansează volumul în vârstă de 7 ani, numit *Autostrada din sud*. Lungă gestație, dar benefică apariție. Nu știu în câte mâini a ajuns, pe câți oameni i-a bucurat, dar retrospectiv privind lucrurile cred că efortul a meritat.

Pentru mine, Julio Cortázar a însemnat enorm. Nu doar debutul editorial al tălmăcitorului, ci o nouă perspectivă; altfel privesc și simt de atunci realitatea, viața însăși

o trăiesc după alte reguli. Îmi place și acum, la atâția ani distanță, să văd câte un semn în rutina zilnică, ceva ce altora le scapă; parcă Julio mi-ar face din când în când cu ochiul. Pozne cortazariene par să-mi populeze zilele. Mici exemple. Din mai, anul acesta*, din pricina unei operații la genunchi, nu mă mai pot cocoța/urca pe un scaun și la înălțime se află, pe rafturi, în dulapuri, lucruri dragi mie. Dacă brusc, într-o bună zi mi se face dor să călătoresc imaginar în Mexic, retina să-mi absoarbă lumina aceea nefirească din Guanajuato sau Querétaro, nu reușesc să ajung la albumul cu fotografii-imagini care ascund undeva sus, intangibil mie în acest cer de jos, lumina celuilalt cer. La fel se întâmplă și cu cărțile traduse; ele se află — în chip de rezervă pentru oamenii mei dragi, căroră la un moment dat vreau poate să le fac o bucurie — tot sus, îndărătul altui șir de cărți, și nu le pot atinge. Ce-ar face jucăușul Julio în asemenea situații, mă întreb, ce-ar inventa în locul obiectelor momentan intangibile? Am nevoie de o anumită dezordine, care pe cei din jur îi deranjează, ador — dinainte de a-i fi descoperit pe Maga și Horacio Oliveira — să nu strâng tubul pastei de dinți de jos în sus, așa cum se cuvine, iar din tot Amsterdamul văzut într-o zi de vară, (spectaculos altminteri pentru turiști) singurul lucru care mi-a dat fiori a fost felul în care se reflecta soarele în apă, cum cădea lumina peste case, oameni și străzi la ora cinci și jumătate după-amiaza, după ploaie.

Și plânsul. Plânsul atât de la îndemână uneori, dar inutil, cum zice Julio în *Sună telefonul, Delia*. Adesea am acest plâns din pricina unui trup misterios, cu dureri care vin și uită să plece: dureri neînțelese de cei din jur, oricât de apropiați mi-ar fi și oricât de mult m-ar iubi. Și totuși

* E vorba de anul 2006 (n.a.)

e un plâns iluzoriu-eliberator, un plâns al neputinței, un plâns de dincolo de mine.

Așa scrie Julio, așa îl simt și percep cei care îl citesc, iar eu, fiindcă am ajuns să-l filtrez prin mine, să respir aerul respirat de el, să mă joc asemenea lui ca să-l înțeleg și să-l transpun cum se cuvine în românește, am ajuns să trăiesc uneori ca și el. Și fiindcă în anii când el mai trăia încă, până în 1984, nu am ajuns să-l întâlnesc, mi-am dorit, aflându-mă la Paris în 1992, s-o cunosc pe văduva lui, pe Aurora Bernárdez Cortázar. N-am reușit, dar iată ce scriam în chip de *Notă a traducătorului*, în finalul volumului apărut la Editura Minerva:

Paris, 27 iulie 1992

La Paris, văduva scriitorului Julio Cortázar locuiește în Place du Général Beuret. Deși relativ centrală, piațeta aceasta e mai liniștită: copii jucându-se cu mingea pe stradă, hoteluri de mână a doua, farmacii, mici boutique-uri. Din piață se vede o poartă masivă, apeși pe o sonerie și pătrunzi într-o curte interioară, unde își au intrările două blocuri relativ moderne. Tot aici se intră în depozitul unei farmacii și în bucătăria unui mic local. În singura casă de aici locuiește Aurora Bernárdez Cortázar. Casă cu etaj. Alb murdar este culoarea tencuielii, portocalie e țevăria. Obloane maro. Totul pare că se prăbușește. Chiar și cei doi copaci din aceeași curte arată jalnic, frunze prăfuite, crengi lăsate, în fine, un mic anunț lipit pe o ușă indică posibile reparații, dacă locatarii vor oferi banii necesari...

Totul pare părăsit. Nimeni din preajmă n-o cunoaște pe doamna Cortázar. Nimeni din jur n-a auzit, n-a citit, nu s-a cutremurat în fața cuvintelor lui Cortázar. Proprietara hotelului din preajmă își aduce vag aminte de o pereche de emigranți latinoamericani, dar aceștia erau din Mexic, veniseră cu o droaie de copii după ei...

Intru în farmacie. Același răspuns sec. Cortázar? O ridicare din umeri. Un ilustru necunoscut. În bucătărie, ospătărița localului mă roagă să întreb locatarii. Dar nu, nimeni nu știe nimic despre cel care descria autostrada din sud aglomerată când parizienii se întorc din week-end, nimeni n-a auzit nimic despre cel care plimba sufletul cititorului, ca nimeni altul, pe rue d'Aboukir, pe Boulevard Sébastopol, pe Pont des Arts, pe Quay d'Orsay. Parizienii, preocupați de grija cotidiană, absenți în fața trăirilor unui străin sud-american, par a nu realiza că acolo, lângă ei, a trăit un om care vibra cu întreaga-i ființă atunci când scria despre orașul de pe malurile Senei.

Într-un târziu, când păgubașă mă așezasem pe o bordură, privind încă o dată, pentru a câta oară, casa Aurorei Bernárdez, privind copacii parcă triști și ei, solidari cu mine, trece o locatară care în chip miraculos, nu-mi vine a crede, o cunoaște pe doamna Cortázar: auzise, citise, simțise ceea ce sper că simte orice cititor al lui Cortázar. Deja sufletul mi-era greu. Simțeam că, dacă locatara aceasta n-ar fi apărut, mi-ar fi fost peste putință să părăsesc locul unde cineva care l-a cunoscut îndeaproape pe Julio a trăit, trăiește încă, într-un inimaginabil și dureros anonim.

Diamant, vioară, oricum aș numi această cărțuție având pe prima copertă o reproducere cu titlu premonitoriu din Salvador Dalí, *Los primeros días de la primavera*, iar pe ultima fotografia lui Julio privind undeva departe, cu țigara atârându-i de buze, ea rămâne prima dintre cele o mie și una de traduceri pe care vreau să vi le povestesc.